

Monimuotoiset perheet -verkosto hallituskaudesta 2011–2014:

Monimuotoisten perheiden palvelut hieman parantuneet, lainsäädännön puolella takapakkia

Monimuotoiset perheet -verkosto on pettynyt siihen, että hallitus petti lupauksensa monimuotoisten perheiden perhevapaiden yhdenvertaistamisesta. Perhevapaiden osalta ollaan parannusten sijaan ottamassa taka-askelia verrattuna vuoden 2011 tilanteeseen.

Kataisen hallitus lupasi hallitusohjelmassaan parantaa adoptio-, sijais- ja monikkoperheiden perhevapaita nykyisestä. Lupaus kirjattiin myös hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan, jossa siihen lisättiin myös sateenkaariperheet ja yhden vanhemman perheet. Tasa-arvo-ohjelman puolivälitarkastelussa syksyllä 2013 todettiin, ettei monimuotoisten perheiden perhevapaiden yhdenvertaistamista oltu edes aloitettu. Hallituskauden päättyessä tilanne on edelleen sama: perhevapaita on hallituskauden aikana uudistettu, mutta monimuotoiset perheet on jätetty uudistuksissa järjestään huomioimatta.

Vanhempainvapaat

Hallituskauden aikana vanhempainvapaita on uudistettu isyysvapaiden osalta, uudistus astui voimaan vuoden 2013 alusta lähtien. Tämä uudistus oli tyypiesimerkki siitä, kuinka monimuotoiset perheet jäävät toistuvasti marginaaliin perhelainsäädännön uudistuksissa: uudistus päätettiin toteuttaa ensin tässä muodossa ja jättää monimuotoisten perheiden tilanne erikseen pohdittavaksi. Tämä pohdinta ei kuitenkaan koskaan valmistunut.

Isyysvapaiden osalta jäi siis edelleen toteuttamatta etävanhemman oikeus isyysvapaaseen, isän oikeus isyysvapaaseen kustakin kaksos- tai kolmosperheen yhtä aikaa syntyneestä lapsesta, adoptioperheiden osalta vastaava oikeus yhtä aikaa adoptoiduista lapsista sekä sijaisperheissä toisen vanhemman oikeus mihinkään vapaaseen, kun perheeseen sijoitetaan lapsi. Sateenkaariperheiden osalta isyysvapaan myöntämisen ajankohta on edelleen lainsäädännössä epäselvä, sillä se on sidottu sisäisen adoption toteutumiseen, ei lapsen syntymään.

Vanhempainvapaita ei muilta osin uudistettu hallituskauden aikana, mikä jättää voimaan edelleen myös muut monimuotoisia perheitä koskevat epäkohdat, muun muassa adoptioperheiden muita lyhyemmät vanhempainvapaat, yhden vanhemman perheiden tilanteen, jossa ansiosidonnainen vanhempainvapaa on isäkuukautta lyhyempi kuin kahden vanhemman perheissä, sekä lapsikuolemaperheiden osalta tilanteen, jossa lapsen kuolinikä vaikuttaa ratkaisevasti siihen, minkälaiset oikeudet vanhemmilla on vanhempainpäivärahoihin. Etenkin adoptioperheiden perhevapaat ovat räikeän epäyhdenvertaisia muiden perheiden kanssa.

Ainoa parannus, joka hallituskauden aikana on monimuotoisten perheiden vanhempainvapaisiin saatu, on lapsen kuoleman tapauksessa isän mahdollisuus saada 18 päivää palkallista isyysvapaata, jos lapsi kuolee isyysrahakauden aikana tai ennen sitä, ja jos hän hakee sitä välittömästi kuoleman tapahtuessa.

Kotihoidontuki ja hoitovapaa

Maaliskuussa 2014 tehtiin päätös esittää lapsen subjektiivisen kokopäiväisen päivähoito-oikeuden rajoittamista niissä tilanteissa, joissa jompikumpi vanhemmista hoitaa samaan perheeseen kuuluvaa lasta vanhempainvapaalla tai hoitovapaalla. Samalla päätettiin esittää muutoksia lakiin lastenhoidon tuista ja kotihoidontuen puolittamista vanhempien kesken. Näillä päätöksillä voidaan arvioida olevan negatiivisia vaikutuksia monimuotoisille perheille. Erityisesti, jos kotihoidontuen jakamisessa ei huomioida erilaisten perheiden erityistarpeita ja jos jakaminen sidotaan huoltajuuteen siten kuin hallituksen esityksessä tällä hetkellä esitetään. Päätösten voidaan katsoa a) heikentävän perheiden oikeutta arvioida oman lapsensa päivähoidontarvetta, b) vaikeuttavan kotihoidontuen käyttöä mm. yhden vanhemman perheissä, uusperheissä, adoptioperheissä ja sateenkaariperheissä sekä c) vaikeuttavan perheiden taloudellista tilannetta etenkin monikkoperheissä.

Kotihoidontuen uudistuksen valmistelussa oli nimenomaisesti pyritty kiinnittämään huomiota perheiden monimuotoisuuden huomioimiseen. Tämä oli työryhmän yksiselitteinen tehtävänanto, ja myös lain valmisteluun liittyvissä kuulemisissa monimuotoiset perheet olivat laajasti edustettuina. Tästä huolimatta lakiesitys päättyy nyky muodossaan heikentämään monimuotoisten perheiden tilannetta vielä enemmän kuin muiden perheiden.

Isyyslain uudistus ja äitiyslaki

Isyyslaki uudistettiin hallituskauden aikana. Uudistus on tervetullut sen osalta, että isyyden tunnustamisen siirtäminen neuvolaan selkeissä tapauksissa helpottaa monien avoparien perheiden tilannetta. Uudistus jäi kuitenkin jälleen kerran torsoksi monimuotoisten perheiden kannalta. Uudistuksen osana selvitettiin myös mahdollisuutta uudistaa äitiyden sääntelyä siten, että oikeus vanhemmuuden tunnustamiseen neuvolassa ulotettaisiin myös naisparien perheisiin tilanteissa, joissa lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla siten, ettei isyyttä ole mahdollista myöhemminkään vahvistaa. Äitiyden sääntely jäi kuitenkin isyyslain uudistamisesta pois. Samoin pois jäi tiettyjen sukupuoltaan korjaavien ihmisten vanhemmuuteen liittyvien tilanteiden sääntely, mikä nykytilanteessa johtaa siihen, että lainsäädäntö on epäselvä sukupuoltaan korjaavien henkilöiden vanhemmuuden osalta.

Erillistä äitiyslakia valmistelemaan asetettiin elokuussa 2014 työryhmä, joka sai työnsä valmiiksi marraskuussa 2014. Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä,

että Kristillisdemokraattisen puolueen vastustuksesta johtuen äitiyttä koskevaa lakiesitystä ei voida antaa tällä hallituskaudella.

Tilanne on jälleen esimerkki siitä, miten uhanalaisia monimuotoisten perheiden tilanteita koskevat parannukset ovat silloin kun ne toteutetaan erillisinä perhelainsäädännön laajemmista uudistuksista.

Lapsilisäleikkaus

Hallitus päätyi leikkaamaan lapsilisiä 8% vuoden 2015 alusta ja kompensoimaan tätä leikkausta määräaikaisella niin kutsutulla lapsivähennyksellä verotuksesta. Leikkaus rokottaa heti toteutuessaan etenkin kaikkein köyhimpiä perheitä, jotka eivät pienituloisuutensa vuoksi maksa veroja ja joiden taloudellinen tilanne on jo ennestään äärimmäisen heikko. Lapsivähennyksen poistumisen jälkeen uudistus kohdistuu raskaasti monilapsisiin perheisiin, esimerkiksi kaksos- ja kolmosperheisiin, joissa lapsiluku on keskimääräistä korkeampi, sekä yhden vanhemman perheisiin, joista suuri osa jo nykytilanteessa elää köyhyysrajan tuntumassa tai sen alapuolella.

Kaikkiin lapsiperheisiin kohdistuvat leikkaukset kohdistuvat täysmääräisinä myös monimuotoisiin perheisiin. Sen sijaan muita lapsiperheitä koskevat parannukset eivät useinkaan onnistu huomioimaan monimuotoisia perheitä. Näin perheiden eriarvoisuus ja epäyhdenvertaisuus kasvaa entisestään.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi ja palvelut

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi on parantunut hallituskaudella 2011 – 2015. Silti terveyden eriarvoistuminen on tosiasia, joka näyttää jatkavan kasvuaan. Perheiden taloudelliset vaikeudet, vanhempina jaksaminen ja työn sekä perheen yhdistäminen on ollut haaste. Hallituskauden aikana yksihuoltajaperheiden taloudelliset vaikeudet, kuten pitkäaikaiset toimeentulokiasiakkuudet näyttävät hieman kasvaneen. Lisäksi lastensuojelun asiakkuudet ovat lisääntyneet, työllisyys on laskenut ja perheille tarjottava kotipalvelu on vähentynyt.

Apua tarvitsevia lapsiperheitä on paljon. Monet apua tarvitsevistä perheistä eivät tule autetuksi kaikille tarjotuilla matalan kynnyksen palveluilla. Tarvitaan palveluita yhteensovittavia toimintatapoja, joilla voidaan turvata palvelujärjestelmän kustannustehokas resurssien käyttö ja saattaa tarvittava, oikea-aikainen apu apua tarvitseville.

Perheille suunnattujen palveluiden osalta hallituskauden keskeisenä tehtävänä oli kehittää universaaleja palveluja ja edistää perhekeskustoimintaa. Äitiys- ja lastenneuvola ja kouluterveydenhuollon osalta palveluiden voidaan katsoa parantuneen lainsäädännön, kansallisen

ohjauksen, valtionosuuksien lisäämisen sekä valvonnan ja kuntien kehittämistyön vuoksi. Valtakunnalliset kyselyt osoittavat neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa määräaikaistarkastuksien toteutuvan säännösten mukaan. Laajoissa tarkastuksissa perheiden tilanteet huomioidaan kokonaisuudessaan ja perheille tarjotaan aiempaa varhaisempaa tukea. Myös isien voidaan osoittaa osallistuneen määräaikaistarkastuksiin aikaisempaa enemmän. Myönteinen kehitys näkyy myös henkilöstöresurssien pienenä lisääntymisenä, joskaan valtakunnallisia suosituksia henkilöstön suositusmitoituksiin ei olla vielä saavutettu.

Näistä parannuksista huolimatta perheiden jaksamiseen ja vanhemmuuden huoliin ei olla kyetty täysin vastaamaan. Perhevalmennusta on vähennetty ja erityisryhmien, kuten monikkoperheiden, sateenkaariperheiden ja yksinhuoltajien perhevalmennus on jätetty lähes kokonaan järjestöjen varaan. Myös palveluissa oleva tieto monimuotoisten perheiden kohtaamisesta on puutteellinen ja siksi perheiden kokemus avunsaannista omissa erityiskysymyksissään jää usein heikoksi.

Tavoitetta perhekeskustoiminnan edistämisestä on viety eteenpäin kuntien, hankkeiden ja järjestöjen yhteistyönä. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos on tuottanut tietoa toiminnan edelleen kehittämiseksi. Samalla toimintaa on kehitetty perheiden kohtaamispaikaksi ja vertaistuen mahdollistajaksi. Toiminta tarvitsee kuitenkin edelleen laaja-alaista kehittämistä ja juurruttamista. Myös sen tietoinen markkinointi on välttämätöntä tulevaisuudessa. Järjestöjen tuottamaan tietoon ja vertaisresurssien käyttöön tulee edelleen kiinnittää parempaa huomiota. Kumppanuusajattelua ja kokemusasiantuntijuutta tulee edelleen kehittää.

Lastensuojelun osalta toimintaa, resursointia ja valvontaa sekä hyviä käytäntöjä huostaanottojen vähentämiseksi on pyritty lisäämään. Silti huostaanottojen tai kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää ei ole kyetty vähentämään. Myös nuorten osuus huostaanotoissa on lisääntynyt. Hallituskauden aikana on kyetty tuottamaan lisää tietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta, asiakkuuden syistä sekä asiakkaiden taustoista Suomessa. *Lastensuojelun kehittämisen toimintasuunnitelma* sisältääkin useita kohtia toiminnan kehittämiseksi. Eduskunnan myöntämän rahoituksen turvin monet toiminnot ovat käynnistyneet ja edistyneet suunnitelmallisesti ja niiden loppuunsaattamista tulee pitää merkittävänä edelleen.

Varhaiskasvatustlain valmistelu on aloitettu. Työryhmän esitys ei ole kuitenkaan vuoden 2014 loppuun mennessä edennyt hallituksen esitykseksi. Työryhmän esityksen mukaisesti varhaiskasvatuspalvelut tulee sisällyttää osaksi perheiden palveluita ja niissä tulee huomioida moniammatillinen yhteistyö kuten hallitusohjelma edellyttää. Lasten ja monimuotoisten perheiden kannalta on olennaista, että lakiuudistuksessa on lähtökohtana erilaisten perheiden tasa-arvoinen huomioiminen.

Hallituksen rakennepoliittisen ohjelman linjaus päivähoidon osa-aikaisuudesta vanhempainvapaan aikana ei huomioi riittävästi kaksosten, kolmosten ja nelosten perheitä, joiden lasten päivähoito-oikeutta ei tulisi rajoittaa missään tilanteessa perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseksi. Nykyisellään laissa on epätydyttävästi säädetty vuorotyötä tekevien oikeus vuoropäivähoitoon sekä avoimeen varhaiskasvatukseen, joka saattaa hankaloittaa mm. yksinhuoltajan asemaa varhaiskasvatuspalveluiden käyttäjänä.

Hedelmöityshoidon yhtenäiset perusteet on luotu hallituskauden aikana. Hoitosuositus jäi kuitenkin ympärilyöreeksi eikä edelleenkään anna selkeitä kriteereitä hoidon saannin osalta eikä takaa muutoksenhakuoikeutta niissä tapauksissa, joissa hoito evätään. Hoitosuositus myös mahdollistaa syrjivät käytännöt esimerkiksi sateenkaariperheiden, itsellisten naisten ja yksin lasta toivovien kohdalla. Tämä siitä huolimatta, että ongelmat olivat hyvin tiedossa jo hoitosuositusta luotaessa ja suosituksen yhteydessä toteutettu selvitys toi selkeästi esiin eri paikkakunnilla voimassaolevat ristiriitaiset käytännöt.

Hallitusohjelmassa tavoiteltu Kaste II ohjelmassa luotujen hyvien käytäntöjen levittäminen ja juurruttaminen on jäänyt paikalliseksi toiminnaksi kunnissa. Kaste hankkeita on pyritty esittelemään myös Innokylä-palvelussa, joka ei sellaisenaan tavoita kaikkia toimijoita ja vaatii edelleen kehittämiseen suunnattua rahoitusta.

Palveluiden keskeisiä kehitystarpeita ovat edelleen palveluiden hajanaisuus, perheiden alueellinen eriarvoisuus palveluiden saannin suhteen sekä puutteellinen hoitoketjujen toimivuus, erityisesti monimuotoisten perheiden tilanteissa. Jatkossa perheiden palvelut tulee turvata kaikille lapsiperheille.

Avuntarpeen arviointi tulee ulottaa kaikkien perheitä kohtaavien ammattilaisten tehtäväksi, siten, että kustannustehokkuus sekä inhimillisuus voivat toteutua. Perheille suunnattuja matalan kynnyksen palveluita sekä kotiin vietävää apua tulee lisätä ja ammattilaisten keskinäistä, palveluita yhteensovittavaa toimintaa tehostaa. Erityisesti kunnan ja järjestöjen yhteensovittavaa toimintaa sekä kokemusasiantuntijatoimintaa myös terveyden edistämiseen tähtäävässä toiminnassa tulee lisätä ja vahvistaa. Myös sosiaali- ja terveystieteiden koulutusta tulee kehittää siten, että se vastaa paremmin monimuotoisten perheiden erityistarpeisiin palveluissa. Tämänhetkisten opetussuunnitelmien mukaan yhdessä oppilaitoksessa ei ole pakollista opintojaksoa, joka turvaisi opiskelijoille tiedon perheiden monimuotoisuudesta.

Lisätietoja:

Anna Moring

Projektipäällikkö

Kaikkien perheiden Suomi -hanke

Monimuotoiset perheet -verkosto

anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

050 3750832

Monimuotoiset perheet -verkosto on kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Adoptioperheet ry, KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Monikulttuuriyhdistys Familia Club ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Suomen Nuoret Lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

Verkosto koordinoi Kaikkien perheiden Suomi -hanketta, jonka tehtävänä on kerätä ja levittää tietoa monimuotoisten perheiden erityistilanteista.

www.monimuotoisetperheet.fi